

EURASIA CENTER

Eurázsia
Központ

Elemzések

**Az orosz külpolitika főbb
jellemzői a posztsovjet időben
2008-2022 között**

Andrékó Gábor

EK/2022/40.

Eurázsia Központ Elemzések

Kiadó:

Eurázsia Központ

Szerkesztő:

Dr. Horváth Levente

A kiadó elérhetősége:

1117 Budapest, Infopark sétány 1i
eurasiacenter@uni-neumann.hu
<https://eurasiacenter.hu/>

Kiadásért felelős személy:

Dr. Horváth Levente, igazgató

Jelen elemzés és annak következtetései kizárólag a szerzők magánvéleményét tükrözik és nem tekinthetők az Eurázsia Központ álláspontjának.

EURÁZSIA KÖZPONT

Budapest 2022.

© Eurázsia Központ, Neumann János Egyetem

ISSN 2939-550X

AZ OROSZ KÜLPOLITIKA FŐBB JELLEMZŐI 2008-2022 KÖZÖTT

Andrékó Gábor

Absztrakt

A Szovjetunió jogutódjaként létrejött Oroszországi Föderáció mozgásterét a nemzetközi politikai arénában jelentősen korlátozta, az orosz vezetést pedig sokkolta, hogy hirtelen vált szuperhatalomból regionális jelentőségű állammá. A megváltozott külpolitikai környezet, illetve a belső problémák együttesen kényszerítették ki az orosz külpolitikai elvek átalakítását. Az orosz vezetésnek szembesülnie kellett azzal, hogy a posztszovjet éra első évtizedében folyamatosan visszaszorult a korábban általa dominált szovjet érdekszférákból, ezért a 2000-es évek elején az orosz külpolitika elsődleges feladatává vált az úgynevezett „közel-külföldön” megállítani befolyása folyamatos csökkenését.

Az elemzés, ahogy a címében jelzi, a posztszovjet időszakban kialakult orosz külpolitika fő jellemzőit vizsgálja. A fókusz ugyanakkor a 2008-2022 közötti időszakra irányul, mert ekkor erősödött meg látványosan a neo-orosz külpolitika, és ebben az időszakban következtek be az orosz állam területbővülései. Az elemzés hipotézise szerint az orosz külpolitikára jellemző fő jellemvonások meghatározhatóak, és segítségével az orosz külpolitika aktivitása és az orosz érdekeknek a laikusok, a széleskörű nyilvánosság számára is érzékelhető megjelenése egy adott problémakörben előre jelezhető.

Az elemzés a szakirodalom forrásaira támaszkodva végez kvalitatív szemléletű kutatást, továbbá a hipotéziseinek alátámasztását célzó kutatás során felhasználja a nemzetközi média híreket és a témához kapcsolódó kérdésekkel összefüggő tanulmányokat is.

Kulcsszavak: orosz külpolitika, „közel-külföld”, restauráció, revízió, nemzetközi jog

Abstract

The Russian Federation, which was created as the legal successor of the Soviet Union, significantly limited its room for maneuver in the international political arena, and the Russian leadership was shocked by its sudden transformation from a superpower to a state of regional importance. The changed foreign policy environment and internal problems together forced the transformation of Russian foreign policy principles. The Russian leadership had to face the fact that in the first decade of the post-Soviet era it was constantly pushed back from the spheres of Soviet interests it had previously dominated, therefore, in the early 2000s, the primary task of the Russian foreign policy became to stop the continuous decline of its influence in the so-called "near abroad".

The analysis, as indicated in its title, examines the main characteristics of the Russian foreign policy in the post-Soviet period. At the same time, the focus is on the period between 2008-2022, because this is when the neo-Russian foreign policy

strengthened spectacularly, and it was during this period that the territorial expansion of the Russian state took place. According to the hypothesis of the analysis, the main characteristics of Russian foreign policy can be determined, and with their help, the activity of Russian foreign policy and the perceptible appearance of Russian interests to laymen and the general public can be predicted in a given problem area.

The analysis relies on the sources of the specialized literature to carry out qualitative research, and in the course of the research aimed at supporting its hypotheses, it also uses international media news and studies related to issues corresponding to the topic.

Keywords: *Russian foreign policy, "near abroad", restoration, revision, international law*

Az orosz külpolitika fő jellemvonásai a posztszovjet korszakban

A Szovjetunió 1991. december 8-i összeomlásával Oroszország nemzetközi politikai életre gyakorolt befolyása jelentősen meggyengült. Nem csupán a korábbi hatalmas államalakulat esett szét, de kicsit korábban az orosz politikai, gazdasági és katonai érdekérvényesítő képességet garantáló Kölcsönös Gazdasági Segítség Tanácsa (KGST) 1991. június 28-án, a Varsói Szerződés (VSZ) pedig 1991. július 1-én, ráadásul jogutód nélkül szűnt meg. Az 1990-es évek elején ezért az orosz érdekérvényesítés színtere a Szovjetunió helyét részben elfoglalni hivatott Független Államok Közösségének 1991. december 21-i megalakulásával annak határai mögé szorult vissza. A szuperhatalmi tényezőből történelmi szempontból hirtelen regionális hatalmi szerepbe eső orosz vezetés szembe került a belső problémákkalⁱⁱ, illetve azzal a felismeréssel, hogy az olyan hagyományosan erős szovjet külpolitikai terepnek minősülő térségekből is kiszorult az orosz érdekérvényesítés, mint Szíria, vagy Kuba és Nicaragua Közép-Amerikában. A posztszovjet időszakban a realitások kikényszerítették az orosz külpolitika aktuális viszonyokhoz igazítását. Az átalakulóban lévő geopolitikai erőviszonyoknak megfelelően az orosz érdekérvényesítés beszűkült az önállóvá vált Oroszország területére, és a Szovjetunió szétesésének következtében az új orosz államhatáron kívülre került orosz nemzetiségű egykori állampolgárok millióira. Az orosz vezetés felismerte, hogy a kialakult új helyzetben az egykori Szovjetunió tagországai a FÁK laza szövetsége miatt könnyen eltávolodhatnak Moszkvától, aminek a megakadályozására való törekvés az orosz hatalmi játszmák fókuszpontjába került. 2008-ig az orosz külpolitika elsősorban ezekben az egykori tagköztársaságokban látta azt a még meglévő lehetőséget, amelyben a gyorsan erodálódó orosz tekintélyromlást még megállíthatja. Az orosz politikai szakzsargonban korán gyökeret vert az a nézet, hogy az egykori Szovjetunió határai és az új Oroszország határai közötti terület „közel-külföldnek”ⁱⁱⁱ minősül, amely gyakorlatilag az orosz befolyás „legitim szférája”. Ez az orosz külpolitika első fő jellemvonása, ami 2008-ig döntően határozta meg, onnantól napjainkig pedig jelentősen befolyásolja az orosz politikai gondolkodást.

Az orosz külpolitika másik fő jellemvonása, hogy pufferzónák létesítésére törekszik az Oroszországi Föderáció és az EU/NATO befolyási övezetek között. Ez a szándék tapasztalható 2008-ban Dél-Oszétia és Abházia független országként történt

elismerése, illetve 2022-ben a Kelet-Ukrajnában létrejött hatalmi képződmények szintén önálló államként való orosz elfogadása mögött. Az orosz vezetés többször és több fórumon is világossá tette, hogy alapvető érdeke nem a függetlenként elismert „népköztársaságok” integrálása Oroszországba, hanem [az ukrán régiók rugalmas konföderációjának létrehozása](#), gyakorlatilag Ukrajna föderatív államszerkezetűvé alakítása, amelyben az oroszok által többségben lakott megyék széleskörű politikai, gazdasági és kulturális autonómiát kapnak. A föderatív államszerkezet lehetővé tenné az orosz érdekek megjelenítését az új összetételű és felépítésű ukrán parlamentben, a Verhovna Radaban, mert a viszonylag nagy létszámú orosz anyanyelvű kisebbség felülreprezentálásával nem lehetne olyan minősített törvényt hozni, amely a mindenkori orosz érdekeket sérthetné. Dél-Oszétia, Abházia, a Luganszki Népköztársaság és a Donyeck-i Népköztársaság az első orosz reakciók szerint nem nyertek felvételt az orosz állam szubjektumai közé, Oroszországtól függő bábállamokként léteztek ütközőállami szerepben. Ez az állapot feltehetően azért is számított hosszabb távú orosz érdekeknek, mert nemzetközi jogi értelemben Oroszország így igen nehezen bizonyíthatóan lett volna csak felelősségre vonható annexió vádjával, illetve az eredeti anyaállamok, Ukrajna és Georgia az Oroszországgal fennálló területi vitáik miatt reálisan nem várhatták volna a NATO-tagság elnyerését. Ezzel a taktikai lépéssel Oroszország igyekezett olyan pufferzónát létrehozni, amely tartósan fennmarad, és elválasztja a NATO, és általánosságban véve a Nyugat katonai struktúráit az orosz területektől és befolyási zónáktól. Megjegyzendő, hogy az orosz törekvések szempontjából a Krím félsziget szoros integrálása Oroszországba kivételt képezett, mert egyrészt a félsziget katonai jelentősége a Fekete-tengeri erőegyensúlyt jelentősen befolyásolja, másrészt történelmileg az orosz birodalom nehezen megszerzett területeként tekintenek rá. Ugyanez a kelet-ukrajnai szakadár területekre nem érvényes, bár gazdasági jelentősége van az [ott feltárt palagáz](#) és [metán mezőknek](#), de sem Luganszk, sem Donyeck területére katonai szempontból nem tekintettek különleges helyszíneként. (Kiemelendő, hogy Európában Franciaország és Norvégia után Ukrajna rendelkezik a harmadik legnagyobb palagáz-tartalékkal (az U.S. Energy Information Administration becslése szerint legalább 1,2 billió köbméterrel, az ukrán State Geological Service szerint viszont ennél többel, legalább 2,8-3,5 billió köbméterrel), amelyből a Donyeck és a Luganszk területén 2010-ben felfedezett Juzivszka-palagázmező becsült tartaléka 2 billió köbméter gázt foglal magában.)

A 2022. februárban kitört orosz-ukrán háború azonban felülírni látszik az eredeti orosz szándékokat, mert a Huntington által tipikus hasadó államként aposztrofált Ukrajnában a háború elhúzódásával egyre élesebben rajzolódnak ki az etnikai törésvonalak. Az orosz politika lassú távolodása figyelhető meg az ukrán föderatív államszerkezet kialakításának tervétől, és a korábbi konfliktuszónákban már megfigyelt orosz lépések megismétlése tapasztalható. Az orosz vezetés mára eljutott a kelet-ukrajnai szakadár területek Oroszországi Föderációba való felvételéig, és nem csak a két önálló államnak elismert Donyeck-i és Luganszki Népköztársaság, de két további ukrán megye (Herszon és Zaporizsje) lakosságának Oroszországgal történő egyesüléssel kapcsolatos népszavazását is aktívan segítette. Ez tipikus orosz külpolitikai lépés (lásd alább, mint harmadik fő jellemvonás), amivel nemzetközi jogi hivatkozási alapot kíván teremteni a későbbi esetleges integráció legalizálásához.

Az orosz külpolitika harmadik fő jellemvonása, hogy a posztszovjet időszakban más államokkal bekövetkezett katonai konfliktusait még a kinetikus erőkitetés előtt

nemzetközi jogi érvekkel igyekeznek megalapozni. Oroszország azután kezdett katonai műveletet Georgiában, hogy 2008. augusztus 8-án a georgiai csapatok nagyarányú támadást indítottak a dél-ozsét kormány fennhatósága alatt álló terület ellen, amely során 12 orosz békefenntartó halt meg és majdnem 150 megsebesült. A Georgia elleni orosz háború nemzetközi jogi alapját orosz szempontból az orosz békefenntartók elleni támadáshoz kötik. A Krím-félsziget Oroszországba való integrálásának a nemzetközi jogi alapját pedig az orosz álláspont szerint az biztosítja, hogy időrendben először a Krím függetlenné válása és az Oroszországhoz való csatlakozását megalapozó népszavazás lebonyolítása zajlott le. 2014. február 24-én Szevasztopol, a Krími Autonóm Köztársaság március 11-én egyoldalúan deklarálta függetlenségét Ukrajnától, március 16-án népszavazás döntött az Oroszországgal való egyesülésről és csak ezután, március 18-án [csatlakozott Szevasztopol városa és a Krími Köztársaság az Orosz Föderációhoz](#). 2015. szeptember 30-án a szír háborúban való orosz katonai beavatkozás nemzetközi jogi hátterét az orosz álláspont szerint az biztosítja, hogy Oroszország belépésére nem egyoldalú orosz döntés, hanem szír hivatalos kérés alapján került sor. Oroszország legújabb katonai konfliktusában is vigyázott az orosz vezetés arra, hogy egyfajta nemzetközi jogi hátteret biztosítson az orosz fellépés jogosságának megalapozásához. 2022. február 24-én Oroszország azután kezdett katonai hadműveletbe Ukrajna területén, hogy előtte február 21-én elismerte a Luganszki és a Donyecki Népköztársaságokat, és a frissen megkötött együttműködési szerződésre hivatkozó két új „állam” katonai beavatkozásra vonatkozó hivatalos kérését megkapta.

Az orosz külpolitika negyedik fő jellemvonása, hogy Oroszországot nagyhatalomként igyekeznek elismertetni és láttatni, ezért a nemzetközi fórumokon nagyhatalmi szereplőként lép fel. Az orosz érdekvédelem hatékonyságának és fejlődésének a 2008-as georgiai háború és a 2022-es Ukrajna elleni katonai fellépés közötti kiemelkedő mozzanata az orosz haderő szíriai részvétele, amelyre Oroszországban úgy tekintenek, mint a posztszovjet időszakban gyengécske Oroszország globális hatalomként való felemelkedésének és [az orosz nagyhatalmi szerep elismertetésének](#) útjára. Amennyiben Oroszország nagyhatalmi szerepkörbe való visszatérése katonai értelemben a szíriai háborúban való részvételhez és eredményességhez köthető, úgy politikai értelemben 2021-ben Biden amerikai elnök és Putyin orosz elnök genfi tárgyalásai hozták el Moszkva számára ugyanezt az elismerést. Az amerikai külpolitika nem csak látványelemeiben, de Biden elnök sajtótájékoztatóján tett kijelentése után politikai szempontból is [Oroszországot nagyhatalmi státuszba emelte](#).

A 2022-es Ukrajna elleni „célzott katonai operáció” az orosz külpolitika fő jegyeinek tükrében

A 2022-es Ukrajna elleni orosz „célzott katonai operáció” a kezdetétől (február 24.) a részleges mozgósítás után bevetett rakétatámadásokig (október 10.) magán viseli a posztszovjet orosz külpolitika minden markáns jegyét.

- Ukrajna az Oroszországi Föderáció szemszögéből „közel-külföldnek” minősül, mert egyrészt az orosz nyugati határok mentén közvetlen szomszéd, másrészt a közelmúlt közös történelme és közös államisága szoros gazdasági, politikai és családi kötelékeket eredményezett a két állam

hivatalos szervei és népei között. Az Ukrajnában élő 29,59%-ra tehető orosz anyanyelvű, és 17,28%-ra tehető orosz nemzetiségű lakosság nagy része Ukrajna középső és keleti felén, az orosz határhoz közel koncentrálódik, akikre az orosz vezetés és az orosz állampolgárok többsége is „saját rokonként” tekint. Az orosz nyelv elsődleges nyelvként való használata, és az orosz állammal, mint anyaországgal szembeni szimpátia főként a Dnyepertől keletre élő ukrainai lakosságot érinti. Ez utóbbi attitűd tetten érhető a független Ukrajna elmúlt 30 éves történelmében, amely során az elnök- és parlamenti választások az orosz szimpátia tekintetében mindig élesen kettéválasztották az ukrán társadalmat. Az orosz ajkú és magát orosz nemzetiségűnek, vagy csupán orosz szimpatizánsnak tartó ukrainai lakosságra az orosz külpolitika az orosz befolyás „legitim szférájának” részeként tekint.

- A kelet-közép-európai térséget érintő geopolitikai folyamatokat érintő kutatásaim eredményei alapján megállapítható, hogy a Kelet-Közép-Európa térségének keleti ütközőzónájában elhelyezkedő „Ukrajna egy tranzitszerepétől megfosztott, területi veszteségeket elszenvedett, a NATO, az Amerikai Egyesült Államok és Oroszország politikai érdekeinek fókuszába került ütközőállam”. Tekintettel továbbá arra, hogy hivatalos orosz cél az ukrainai válság rendezésével kapcsolatban az ukrán régiók rugalmas konföderációjának létrehozása, és ezzel együtt Ukrajna ütközőállami szerepének konzerválása is, a fenti megállapítások összességükben alátámasztják, hogy Oroszország a saját és az EU/NATO befolyási övezetek közötti pufferzóna kialakítására törekszik.
- Az orosz külpolitika harmadik fő jellemvonása, miszerint a katonai konfliktusait – még a kineretikus erőket elöl – nemzetközi jogi érvekkel igyekszik megalapozni, az ukrainai katonai szerepvállalás kapcsán is kimutatható. Ezt egyrészt a jelen tanulmányban fentebb már tárgyalt eseménysor is alátámasztja. Az Oroszországi Föderáció 2022. február 21-én független államként ismerte el a Luganszki és a Donyeck-i Népköztársaságokat, majd ugyan ezen a napon mind Luganszkkal, mind Donyeckkel szerződést írt alá az együttműködésről és a kölcsönös segítségnyújtásról. A „nemzetközi jogi aktusok” életbe lépése után adott csak helyt a két új szövetséges azon kérésének, hogy nyújtson katonai és pénzügyi támogatást részükre, és csak ezután indult meg hivatalosan 2022. február 24-én a „célzott katonai operáció” Ukrajna ellen. Másrészt a nemzetközi jogi érveket igyekeznek erősíteni azzal, hogy 2022. szeptember 23–27. között népszavazást bonyolított le a négy ukrán terület Oroszországhoz való csatlakozásának kérdéséről. Bár az ENSZ Közgyűlés tagságának többsége határozatban ítélte el a népszavazást, mégis az orosz érvek között a továbbiakban folyamatosan jelen lesz a lakosság döntő többségének csatlakozást támogató akaratára és a nemzetközi megfigyelők részvételére történő hivatkozás. Az orosz külpolitika jellemvonásai között a népszavazás olyan nemzetközi jogi aktus, amelynek eredményeire hivatkozva végrehajtható a szűkebb értelmű „célzott katonai operáció” kiszélesítése (a várakozások szerint terrorellenes műveletté) és lehetővé válik a részleges mozgósítás során behívott nagy létszámú katonai állomány bevetése.
- Az orosz külpolitika negyedik jellemvonása, amely Oroszországot nagyhatalomként igyekszik elismertetni és láttatni, megmutatkozik abban,

hogy az ukrajnai konfliktus rendezésébe nagyhatalmak bevonását szorgalmazza. A [török elnök békeközvetítő szerepre való jelentkezése](#) (ami egyben Erdogan politikai súlyát is a valós befolyásához mérten jobban növeli), illetve az orosz külügyminisztérium várakozása az [USA béketárgyalásokon való részvételével](#) kapcsolatban összességében az orosz nagyhatalmi státusz deklarálását is hivatott biztosítani.

Összegzés

Az orosz külpolitika fő jellemvonásai négy tárgykörben foglalhatók össze:

- az orosz befolyás „legitim szférájának” tekinti a „közel-külföldnek” aposztrofált területet,
- pufferzónák létesítésére törekszik az Oroszországi Föderáció és az EU/NATO befolyási övezetek között,
- más államokkal bekövetkezett katonai konfliktusait még a kinetikus erőket elõtt nemzetközi jogi érvekkel igyekezik megalapozni,
- nagyhatalomként igyekezik elismertetni és láttatni magát, ezért a nemzetközi fórumokon nagyhatalmi szereplõként lép fel.

Az elemzés során kimutatott jellegzetességek segítségével nem csak a közelmúlt orosz politikai cselekményei magyarázhatók meg, de az orosz-ukrán konfliktusban várható orosz külpolitikai érdekek (például a szakadár területek integrálása) is láthatóak.

ⁱ 1991. december 8-án orosz, ukrán és belarusz részrõl aláírták a Szovjetunió megszûnését kimondó ún. Belavezsai Megállapodást, amely után a Szovjetunió parlamentjének 1991. december 26-án tartott ülésén kimondták az államalakulat megszûnését 1991. december 31-vel.

ⁱⁱ A teljesség igénye nélkül például 1999-tõl a Kaukázusban destabilizálódott helyzettel, amely során Dagesztánban és Csecsenföldön aktivizálódott szélsőséges muszlim terrorszervezetek gerilla harcai öt észak-kaukázusi tagköztársaság – Csecsenföld, Dagesztán, Ingusföld, Észak-Oszétia és Kabard- és Balkárföld – területére terjedtek ki –, majd 2004-ben az elhíresült beszlani terrortámadással stb.

ⁱⁱⁱ Az elemzésben a „közel-külföld” fogalma az egykori szovjet tagköztársaságokat jelenti a balti országokat ide nem értve. Észtország, Lettország és Litvánia az EU és NATO csatlakozással szorosan kötõdik Kelet-Közép-Európához, elszakadását az orosz érdekszférától az elemzés evidenciaként kezeli.